

Julkisuus on peli eikä peili

KAUKO PIETILÄ

ABSTRACT

Publicity is a game rather than a mirror

This article attempts to combine two ideas or themes. On the one hand, it questions the familiar notion of mass communication as a self-evident one-way duct of communication with the substance flowing from senders to recipients or audiences. On the other hand, it considers two different ways of using language, contrasting the notion of language as action, or performance. This article combines the two themes, and gives a set-up of alternatives for the conduct of communicative games. With this set-up of alternative communicative games, the article tries to elucidate different ways of communicating establishing publicity in the mass media, and some political aspects of the different alternatives of publicity.

Tarkoitukseni on yhdistää tässä kirjoituksessa kaksi ajatusta. Yhtäältä pohdin ja koetan horjuttaa sitä joukkoviestintäkäsitystä, joka pitää joukkoviestinnän yksisuuntaisuutta itsestään selvänä. Puntaroin toisaalta erilaisia kielenkäytön tapoja; erotan niitä kaksi, nimittäin kielen ajatusten kommunikointina ja kielen toimintana tai performanssina. — Yhdistän joukkoviestintää ja kieltä koskevat näkökulmat ja tutkin, saadaanko yhdistelmästä hyvä väline joukkoviestinnän (lähinnä uutis- ja ajankohtaisjournalismin) erittelemiseksi ja arvioimiseksi.

Brechtin radioehdotus

Tavanomaisin joukkoviestinnän määritelmä sanoo sitä yksisuuntaiseksi ja pitää sitä väistämättä, teknisen välttämättömyyden vuoksi sellaisena. Ei esimerkiksi voi olla sellaista televisio-ohjelmaa, sanoo tiedotusopin professori,

»jonka puolivälissä katsoja voisi esimerkiksi kuvaruudun nyrkillä rikki iskemällä päästä mukaan politiikkaan, keskeyttää Ilkka Kanervan tai Esko-Juhani Tennilän monologin tai vaatia heiltä lisäselvityksiä tai suorastaan puertaa heitä kurkusta ja vaatia heiltä parempaa politiikkaa. . . . Joukkotiedotusteknologia on mahdollistanut monet asiat mutta jättänyt mahdollistamatta jotkin muut asiat.» (Hemá-

nus kokoelmassa Hemánus & K. Pietilä 1982, 254.)

Sen vuoksi joukkoviestintä on, ja on välttämättä, yksisuuntainen kanava.

Kaksisuuntaisen joukkoviestinnän mahdollisuus on kuitenkin kiehtonut mielikuvitusta, tosin useammin teknistä kuin sosiologista. Muuan niistä harvoista, joiden päähän on pälkähtänyt etsiä sosiologista (eikä teknistä) ratkaisua joukkoviestinnän kaksisuuntaistamiseksi, on Bertolt Brecht niin sanotussa radioteoriassaan.

Eräässä puheessaan vuodelta 1932 (kootuissa teoksissa otsikolla »Radio kommunikointivälineenä»; 1977, 127—134; suomennos Kantti-lehdessä nro 4, 1988) Brecht sanoo, että »epäilyttävästä funktiostaan riippumatta (joka paljon tuo, ei tuo kenellekään mitään) on radiolla vain yksi puoli siinä, missä sillä pitäisi olla kaksi. Se on puhdas levitysapparaatti, se vain jakaa» (129). Brechtin oma ehdotus kuuluu: »Radio on muutettava levitysapparaatista kommunikointivälineeksi». Ja siitä tulisi kommunikointiväline,

»jos se ymmärtäisi lähettämisen lisäksi myös vastaanottaa, so. saada kuulijan ei ainoastaan kuuntelemaan vaan myös puhumaan, niin ettei se eristäisi kuulijaa, vaan asettaisi hänet suhteeseen».

Näyttää yksinkertaiselta — mutta osoittautuu

vaikeaksi. Miten saamme tai panemme kuulijan puhumaan? Ensimmäiseksi mieleen tuleva 'soita meille' -tyyppinen ohjelmatoiminta ei ollut Brechtin ajatus. Ei hänellä ollut mielessään mitään muutakaan teknistä ratkaisua. Hänellä oli mielessään pulman sosiologinen ratkaisu:

»Tunnen yhtä vähän kuin Tekin jonkin valtakunnankanslerin velvollisuudet; on radion tehtävä selvittää ne minulle. Mutta ylimpien viranomaisten velvollisuuksiin kuuluu kertoa säännöllisesti radion välityksellä kansakunnalle toiminnastaan ja sen perusteista. Radion tehtävänä ei kuitenkaan ole vain välittää nämä kertomukset. Sen on lisäksi ehdottomasti organisoitava niitä, so. muutettava hallitsevien kertomukset vastauksiksi hallittujen kysymyksiin. Radion on tehtävä muutos mahdolliseksi» (130).

Brecht ei pidä silmällä radion suhdetta yleisöön (ei ajattele sitä yksisuuntaisena kanavana), vaan hän kohdistaa huomionsa radion kykyyn artikuloida yleisön kysyvää ääntä suhteessa hallitsevien raportteihin (ajattelee radiota kaksisuuntaisena kanavana).

Joukkoviestimet voidaan siis nähdä yleisöjensä etujoukoksi, ääniksi jotka edustavat niiden yleisöjä suhteessa yhteiskunnan muihin instansseihin: muihin ihmisiin, ryhmiin, instituutioihin, organisaatioihin, asioihin, yhteiskunnallisiin kysymyksiin, esineihin, prosesseihin jne. — Tämä on kaksisuuntaisen kommunikaation idea. Viestimen ulkopuolinen maailma on täynnä aloitettua interaktioon. Joukkoviestimet valikoivat niistä jotkin (ja hylkäävät monet muut) ja vastaavat valikoimiinsa aloitteisiin tietyin tavoin. Näin näkien olemme keksineet sosiologisesti, turvautumatta lainkaan viestintäteknikkaan, kaksisuuntaisen joukkoviestinnän!

Joukkoviestinnän kaksisuuntainen, dialoginen luonne on selvästi näkyvissä esimerkiksi uutisjournalismissa, joka koostetaan usein kahdenlaisista äänistä, institutionaalista ja liitännäisistä (niin kuin Hartley sanoo). Institutionaaliset äänet ovat Hartleyn mielestä »uutisten hallitsevia ääniä»; niillä tarkoitetaan »uutisten lukijoiden, kirjeenvaihtajien ja paikanpäällä olevien eri reporterien ääniä», siis välineiden itsensä ääniä (Hartley 1982, 109). »Mutta ne eivät suinkaan ole ainoat kuulemamme äänet. Eliittihenkilöiden tuttu kokoelma kutsutaan usein sanomaan sanan-

sa, ja voipa mukana olla vähemmänkin tunnettuja ihmisiä. . . » Jälkimmäisiä ääniä kutsutaan liitännäisiksi (accessed). Uutiset ovat usein välineen ja liitännäisten äänien dialogia tai ainakin vuorottelua.

On mahdollista, että välineiden äänet kyselevät, jopa kuulustelevat ja liitännäiset äänet vastaavat. Sellainen asetelma oli Brechtin ajatus radion velvollisuudesta. Mutta epäilemättä välineiden ja liitännäisten äänien dialogilla voi olla monta muotoa. Tutkimme tuonnempana eräitä mahdollisuuksia.

Kielen käytön tapoja

Kielen funktiot voidaan luokitella monin tavoin. Tarkastelen nyt, hyvin logosentrisesti, kahta funktiota, kahta erilaista tapaa käyttää kieltä.

Yhden tavan saan — tai oikeastaan perin — koulukirjasta, jota aikamani käytin oppikoulussa opitellessani suomen kielen normatiivista kieliooppia. Oppikirja (peräisin alkujaan vuosisadan vaihteesta) alkaa seuraavilla sanoilla:

»Kun tahdot toiselle ilmoittaa, mitä ajattelet, niin sinä tavallisesti s a n o t e l i v i r k a t sen hänelle. Sinä lausut erinäisiä ääniä, jotka toinen kuulee ja ymmärtää, s.o. sinä p u h u t j a toinen y m m ä r t ä ä . . . Näillä ihmisillä, jotka tällä tavoin osaavat toisille selittää ajatuksensa, niin että toiset ne ymmärtävät, sanotaan olevan yhteinen k i e l i.» (Setälä & Nieminen 1956, 5.)

Tämä on — tai ehkäpä oli — kaikkein tavallisin tapa ymmärtää, mistä on kysymys, kun ihmiset ryhtyvät käyttämään kieltä: heillä on jotakin mielessään ja he haluavat toisten tietävän sen, niinpä he ryhtyvät puhumaan. Ja toiset kuulevat, mitä he sanovat, ja ymmärtävät, mitä heillä on mielessä. Syntyy yhteinen ymmärrys tai ainakin pyritään siihen.

Asettakaamme tämä viattomasti itsestään selvän kielimallin rinnalle toisenlainen näkökulma. — Ohjaaja Jouko Turkka lehtihaastattelussa (Helsingin Sanomat 22. 1. 1986):

»Entinen tapa tehdä 'kohtauksia' ja kirjoittaa dialogia ei enää pelaa. [voimme ajatella, että tämä »entinen tapa» viittaa niihin kielen käytön traditionaalsiin tapoihin, joita juuri annoimme Setälän luonnehtia]. Nykyinen aika on tehnyt ihmisistä niin yksilökeskeisiä, et-

tei kukaan enää ymmärrä dialogia. Kukaan ei koe olevansa osapuolena suhteessa, on vain yksilö. Siksi minä teen työtä monologin kautta. . . »

Mitä Turkalla on mielessään on jotakin aivan toista kuin Setälän ajatus kielestä ja kommunikaatiosta. Setälän asemassa olisi vaikea kuvitella sellaisia individualistisia ihmisiä, jotka eivät enää halua eivätkä osaa olla dialogissa — hänen mallissaanhan puhujat ja kuulijat ovat keskinäisen suhteensa osapuolia; keskeistä on yksilön asemesta sosiaalinen suhde.

Minulla on muutamia muitakin esimerkkejä samanlaisista kieleen kohdistuvan suhtautumisen eroista. — Suomalaisen yleisradiotoiminnan suunnittelijat työskentelivät vielä 1960-luvulla traditionaalisella mallilla. Heidän määritelmässään

»tiedottaminen — viestintä, kommunikaatio — on sitä, että yksilö sanoo jotakin jollekin toiselle yksilölle. Se on ymmärtämistä ja ymmärretyksi tulemistä. . . Joukkotiedotus — massakommunikaatio — puolestaan on tiedotustapahtuman erikoistapaus: se edellyttää, että sanoman vastaanottaa samanaikaisesti useampi kuin yksi ihminen.» (Stormbom 1969, 11—12.)

Tämä on selvästi traditionaalista (jos näet pidämme Setälän kielimallia traditionaalisenä). Samat suunnittelijat tähdensivät vielä, että kommunikaatio tarkoittaa »ajatusten eli erilaisten merkitysten siirtämistä ihmiseltä toiselle».

Nykyiset yleisradiotoiminnan suunnittelijat työskentelevät pikemmin Turkan kuin Setälän mallilla. Muuan heistä sanoi (1984) — tarkalleen päinvastoin kuin edeltäjänsä vajaat kaksikymmentä vuotta aikaisemmin — että

»tiedottaja [ohjelman tekijä] ei voi televisio-ohjelmassa siirtää joitakin valmiita merkityksiä katsojille.» (Silvo 1984.)

Kommunikaatio ei enää toimi tai siihen ei enää suhtauduta Setälän ajattelemalla yksinkertaisella tavalla: sinä sanot jotakin, ja toinen jo ymmärtää, mitä ajattelet. Kommunikaatio on toisenlaista:

»Televisio-ohjelma tekstuaalisena ilmaisu- (tai pikemminkin jonkinlaisena monitahoisena ilmausvaruutena) ei voi kantaa merkityksiä», sanoi Silvo. Televisio-ohjelmassa

»ohjelman tekijä muodostaa itselleen joitakin merkityksiä. Katsojalle televisio-ohjelma on kuitenkin ilmaisu joistain toisista ilmaisuista ja hän muodostaa merkitykset vasta siitä tekstuaalisesta tasosta, joka ruudussa hänen edessään näyttäytyy.»

Ehkäpä kielen käytön tavat ovat muuttuneet. Ainakin tavoissa ajatella kielen funktioita voi nähdä siirtymiä. Siinä missä oli tapana puhua ajatusten välittämisestä ja ymmärtämisestä, puhutaan nyt usein (lähettäjän) performanssista ja (vastaanottajan) tulkinnallisesta kompetenssista (ks. esim. Steinbock 1985, 70—76). — Tällaisesta muutoksesta voi nähdä jälkiä myös äidinkielen oppikirjoissa. Koulut eivät enää käytä Setälän oppikirjaa; muuan uudempi koulukirja alkaa seuraavalla tekstuaalisella ilmaisulla:

»Ihmisen ajatukset, käsitykset ja tuntemukset ovat usein epäselviä, jopa hänelle itselleen, ellei niitä saa sanotuksi ilmi. Kannattaa totutella puhumaan siitä, mitä ajattelee ja tuntee. Tällä tavalla jäsentyy vähitellen kuva omasta minästä ja muistakin ihmisistä.» (Hakulinen, Kytömäki & Ruusuvuori 1979, 7.)

Tässä koulukirjassa kieli ei ole enää niinkään henkilön suhde toisiin henkilöihin, vaan pikemmin hänen suhteensa itseensä. Kieli ei välitä puhujan ja kuulijan kesken, vaan merkkien käyttäjän suhdetta itseensä: epäselvistä ajatuksista, käsityksistä ja tuntemuksista takaisin omaan tietoisuuteen, joka merkkiprosessissa vähitellen jäsentää terävemmän kuvan, selvempiä ajatuksia, käsityksiä ja tuntemuksia.

Viimeinen esimerkkini on Bourdieu, joka jäsentää suhtautumiset kieleen samaksi vastakoh-tapariksi (puolustaan siinä ei-traditionaalista kantaa). Hän näet sanoo, että

»kaikki lingvistiset tilanteet toimivat . . . ikään kuin markkinat, joilla jotakin vaihdetaan. Vaihto tosin kohdistuu sanoihin, mutta sanojen tarkoituksena ei ole pelkästään ymmärretyksi tuleminen, kommunikaatiosuhde ei ole pelkkä kommunikaatiosuhde»,

niin kuin esimerkiksi Setälä ilman muuta ajatteli. Päinvastoin, kommunikaatiosuhde

»on myös taloudellinen suhde, jossa kysymyksessä on puhujan arvo. Puhuuko hän hyvin vai huonosti? Onko hän älykäs vai ei? Voiko hänen kanssaan mennä naimisiin?» (Bourdieu 1985, 94—95.)

Bourdieu siis puhuu kielestä (traditionaalista kannalta katsoen) erikoisessa mielessä, nimitäin pääomana, *lingvistisenä kapitaalina*. Perspektiivistä

»seuraa, että puhutaan kielellisestä voitosta: joku joka on syntynyt Pariisiin 7. kaupunginosassa — kuten tällä hetkellä useimmat Ranskaa hallitsevat ihmiset — saa heti kielellistä voittoa kun hän avaa suunsa. . . Pelkästään hänen kielensä luonne. . . sanoo, että hänellä on niin suuri oikeus puhua, ettei sillä mitä hän sanoo ole paljon merkitystä» (113).

Kielen käytön tilanteet ovat »kielellisten voimasuhteiden tilanteita», ja Bourdieu tähdentää, että ne »ovat tilanteita, joissa puhutaan ilman kommunikaatiota»; puhuja »voi puhua sanomatta mitään» (113).

Olkoon viestinnän perustilanteenamme kasvokkaisuviestintä, jossa on puhuja ja kuuliija ja jossa puhuja *tekee aloitteen* eli sanoo jälkimmäiselle jotakin ja kuuliija vastaa aloitteeseen tavalla tai toisella. Puhuja ja kuuliija voivat toisistaan riippumatta suhtautua kieleen ja käyttää sitä joko traditionaalisesti tai ei-traditionaalisesti; heillä on siis vuorovaikutuksessaan, keskinäisessä *pelissä* käytettävänä erilaisia strategioita. Traditionaalisessa tapauksessa puhuja koettaa *kommunikoida* (välittämisen mielessä) ajatuksensa toiselle; kuuliija koettaa *ymmärtää*, mitä puhujalla on mielessään. Ei-traditionaalisessa tapauksessa puhuja tähtää (hyvään) *performaatioon*; kuuliija puolestaan koettaa merkkejä *tulkiten* muodostaa itselleen kuvan tilanteesta. Koska puhujan ja kuuliijan orientaatiot voivat olla toisistaan riippumattomia, voimme taulukoida mahdollisuudet ristiin. Saamme kuvan 1 asetelman.

Mitä kuuliija tekee?	Mitä puhuja tekee?	
	Kommunikoi ajatuksia	Tekee performaation
Koettaa ymmärtää puhujaa	1	4
Koettaa tulkita merkkejä	2	3

Kuva 1.

Kuvan 1 asetelmaan palataan tuonnempana.

Ongelma

Tähtään pohdinnoillani erään viestinnän tutkimuksessa paljon pyöritellyn ongelman ratkaise-

miseen. Lyhyesti sanottuna ongelma kuuluu: *Mil-laiseen harkintaan joukkoviestintä on syytä tai kohtuullista perustaa?*

Murdock on erottanut toisistaan kaksi tapaa sekä rationalisoida että järjestää televisio (1981, 22—35; käytän nyt televisiota esimerkkinä joukkoviestinnästä). Yhtä mallia hän kutsuu *paternalistiseksi* ja tarkoittaa sillä lähinnä julkista televisiota (sellaisia yhtiöitä kuin BBC Iso-Britanniassa ja YLE Suomessa). Sen tarkoituksena — nyt tullaan siihen harkintaan, jota koetan selvittää — on antaa ihmisille, mitä ihmiset *tarvitsevat* elääkseen hyvin informoitua ja tyydyttävää elämää; tarpeet mitataan tai arvioidaan 'objektiivisin', tarvitsijasta riippumattomin kriteerein (toisin sanoen, esimerkiksi yleisradioyhtiö päättää, mikä on tarpeen ja mikä ei). Toinen malli on nimeltään *populistinen*, ja sillä tarkoitetaan kaupallista televisiota, jonka tarkoituksena on tuottaa ihmisille, mitä ihmiset itse *haluavat*. Halut mitataan 'subjektiivisin' kriteerein, niin että yleisöt itse ilmaisevat kysynnän kautta tai muutoin, mitä katsovat tarvitsevansa tai ovat vailla.

Hyvä esimerkki paternalistisesta harkinnasta on Yleisradion pääjohtaja Kiurun laitoksensa puolustus:

»Kun ns. kansalle on haluttu jakaa tietoa ja sitä 'valistaa', tarkoituksena on. . . ollut yksilön ja ryhmien itsepuolustuskyvyn parantaminen, omaehtoisuuden vahvistaminen. Se on ollut syvästi kansan suvereniteettia tukevaa työtä. Ilman valistunutta väkeä ei demokratia eikä yleensääkään kansalaisten autonomia elä ja toimi. Ihmisten tyhminä pitäminen ei ole tässä lähtökohta, vaan luottamus heidän kasvamiseensa aikuisuuteen.» (Kiuru 1988.)

Populistiseen harkintaan nojautuu MTV:n uutispäällikkö A-P. Pietilä sanoessaan, että kun

»vain katsottu ohjelma voi olla myyvä, niin kaupallisen tv-toiminnan on oltava menestyäkseen laadukasta ja sitä on oltava katso- tuissa ohjelmatyypeissä. Huono uutis- ja ajan- kohtaisohjelma ei siis voi menestyä ainakaan kaupallisessa tv:ssa.» (A-P. Pietilä 1988.)

Murdock ei itse (eikä esimerkiksi Hellman 1988) ole tyytyväinen kumpaankaan malliin. Paternalismi merkitsee — niin kuin nimi jo ilmoittaa — yleisöjen holhoamista ja viestimien nousemista holhoajina yleisöjen yläpuolelle (paternalisteille, niin kuin Kiurulle, yleisöt ovat alai-

käisiä, joita on kasvatettava aikuisuuteen, siis holhottava). Populismien viat taas johtuvat markkinamekanismeista, jotka yhtäältä johtavat eriarvoisuuksiin palvelujen saannissa, toisaalta viinon viestinnän sisällössä:

»... suurimmalle mahdolliselle yleisölle tarjotun viestinnän päävirrassa havaitaan pyrkimys keskittyä aiheisiin, arvoihin ja mielikuviiin, jotka jo ovat laajalti tuttuja ja hyväksyttäviä; näin yritetään olla vieraannuttamatta potentiaalisen yleisön yhtäkään lohkoa» (Murdock, 24—25).

Minua eivät niinkään askarruta eri viestintämallien puutteet (joita niissä epäilemättä on reformivaatimusten verran) kuin yhteiskunnan tutkijoiden kyky keksiä ratkaisuja havaitsemiinsa pulmiin. Murdockin reformiehdotus (televisiolle) on yleisnimeiltään *populaari* ohjelmatoiminta (Hellmanin vastaava ehdotus on *pluralistinen* ohjelmapolitiikka, s. 177). Edellinen ehdotus tähtää »sekä julkisen sektorin holhousasenteen että markkinoiden populismien tuolle puolen» (Murdock, 27), jälkimmäinen melkein samoin sanoin »sekä perinteisen holhousajattelun että populistisen suosion tavoittelun yläpuolelle» (Hellman, 176). Mutta on itse asiassa melko helppoa osoittaa, että »paternalismien ja populismien yli ei niin vain mennäkään» (K. Pietilä 1988). Murdockin ja Hellmanin välineillä paternalismien ja populismien yläpuolelta tai tuolta puolen ei näet löydy mitään. Niillä käsitteellisillä välineillä: *tertium non datur*. Jos viestintäpolitiikan pohjaksi otetaan sitä koskeva harkinta, millä perusteella välineet tarjoavat yleisöilleen sitä tai tätä, niin

»perusteita ei löydy kuin kaksi: tarjotaan joko 'objektiivisin' (so. välineen, tuottajan, kriitikon tms.) kriteerein hyvää tai sitten tarjotaan 'subjektiivisin' kriteerein hyvää (eli suositua)» (K. Pietilä 1988).

Kolmatta periaatteellisesti erilaista mahdollisuutta ei ole; ainoa 'kolmas' mahdollisuus on tehdä paternalismista ja populismista sopivasti painotettu yhdistelmä suosien vaihtoehtojen hyväksi ja karsien niiden huonoiksi katsottuja puolia (tästä juuri on kysymys populaarin ja pluralistisen viestinnän ideoissa).

Huomaamme, että yhteiskuntatiede on — ainakin tarkastelemissani esimerkeissä — *neuvoton*. Se ei tiedä, mitä tehdä; se ei keksi ratkaisua

havaitsemiinsa pulmiin. Sillä ei ole kykyä yhteiskuntatieteellisiin ja yhteiskunnallisiin keksintöihin. Miksi?

Arvelen tutkimuksen steriliteetin johtuvan sen sitoutumisesta tutkimansa käytännön omiin näkökulmiin; tässä tapauksessa yksisuuntaiseen joukkoviestintäkäsitykseen eli siihen ajatukseen, että joukkoviestintäsuhteen ydin on viestimien ja yleisöjen välisessä, itse viestinnän välittämässä suhteessa. Sitoutuessaan tällä tavalla käytännön itsensä näkökulmiin tutkimus menettää — juuri käytännöllisyytensä. Se menettää näet kykynsä keksintöihin, joissa olennaista on ajatella nimenomaisesti toisin kuin on tavattu ajatella tai menetellä. — Yleensä joukkoviestintää ei ajatella kaksisuuntaisena (tai monisuuntaisena) viestintänä; kaksisuuntaisuusajatuksessa piilee siten keksintöjen mahdollisuus. Katsokaamme nyt, saammeko houkutelluksi sen esille.

Julkisuus on peli

Aloitimme pohtimalla joukkoviestinnän yksi- ja kaksisuuntaisuutta ja saimme tulokseksi, että joukkoviestintää voidaan kuin voidaankin ajatella kaksisuuntaisena. Jatkoimme pohtimalla kielen käytön tapoja ja löysimme kaksi, traditionaaliseksi ja ei-traditionaaliseksi nimittämämme. Koetan nyt yhdistää kaksi teemaani.

Kuvan 1 asetelman rakentamiseksi käytni hyväkseni vasta kielen käytön malleja koskevia pohdintoja, en vielä brechtiläisiä ajatuksia joukkoviestinnän kaksisuuntaisesta luonteesta. Mobilisoidaan viimeksi mainitut nyt; koetetaan sijoittaa joukkoviestintä kuvan 1 asetelmaan ja kysytään: Kuka on puhuja ja kuka on kuulija? Eli kuka tekee aloitteen ja kuka vastaa? — Sosiologinen keksintömme on kaksisuuntainen joukkoviestintä; keksintö sulkee pois mahdollisuuden rakentaa viestintäpeli viestimistä ja niiden yleisöistä (sillä totta on, mitä Hemánus sanoi juttumme alussa). Se on rakennettava toisista aineksista, nimittäin viestimien omista (eli institutionaalisisista) äänistä ja ulkopuolisista (eli liitännäisisistä) äänistä. Liitännäiset (erilaisten yhteiskunnassa esiintyvien instanssien) äänet esiintyvät yleensä puhujan roolissa, viestintän äänet kuulijan roolissa. Toisin sanoen, joukkoviestinnän aiheet tulevat viestimien ulkopuolelta, ja joukkoviestin-

tä syntyy, kun viestimet tarttuvat aiheisiin ja vastaavat niihin tavalla tai toisella.

Sijoittamalla liitännäiset äänet kuvaan 1 puhujan paikalle ja viestimien omat äänet kuulijan paikalle, saadaan kuvan 2 mukainen viestintäpelien luokitus.

Miten institutionaaliset äänet eli viestimet itse vastaavat	Millaisia aloitteita liitännäiset äänet eli erilaiset yhteiskunnassa esiintyvät instanssit tekevät?	
	Kommunikoi- vat ajatuksia	Tekevät per- formaatioita
Ryhtyvät ymmärtämään aloitteen tekijöitä	1	4
Ryhtyvät tulkitsemaan/käsittelemään merkkejä	2	3

Kuva 2.

Nykyaikaisessa uutis- ja ajankohtaisjournalismissa kuvan 2 asetelman liitännäisinä ääninä on, niin kuin Hartley sanoi, »eliittihenkilöiden tuttu kokoelma», jos kohta mukana voi olla »vähemmänkin tunnettuja ihmisiä» (vrt. myös Glasgow University Media Group 1980, 97—115). Ne ovat viestinnän aloittajia/aiheita (puhujia); viestimet ottavat vastaan (kuuntelevat ja vastaavat).

Kuvan 2 asetelmassa on siis kysymys peleistä. Asetelman eri luokissa puhujien ja kuulijoiden väliset kielipelit — ja pelaajien väliset voimasuhteet — muodostuvat erilaisiksi sen mukaan, millaisia kielellisiä strategioita (traditionaalisia vai ei-traditionaalisia) ne noudattavat. Pelien yhdellä puolella ovat enimmäkseen juuri Hartleyn mainitsemat eliitit, toisella puolella viestimet (jotka vastaavat aloitteisiin yleisönsä puolesta tai nimissä). Kuvan 2 on tarkoitus olla myös hypoteesi siitä, miten viestintäpelien luonne on muuttunut joukkoviestinnän todellisessa historiassa.

Lähtökohtana paternalismi

Liitännäisinä ääninä on erilaisia yhteiskunnallisia instansseja; huomattava osa niistä yhteiskunnallisia eliittejä (tai yleensä organisoituneita toimijoita). Murdock huomauttaa, että eliittejäkin on monenlaisia; niinpä

»julkisen kulttuuritoiminnan piiri on ollut eri poliittisten ja kulttuuristen eliittien tarjoilemien kilpailevien määritelmien ankarana ja jatkuvan taistelun tanner.»

Kukin eliitti katsoo hallussaan olevan

»tietoja ja näkemyksiä, joita useimmilla ihmisillä ei ole, mutta joita he tarvitsevat eläkkeeseen täyttä ja tyydyttävää elämää» (Murdock, 26—27).

Miltä eliittien, liitännäisten äänien kielelliset strategiat näyttävät tämän valossa? Epäilemättä traditionaalisilta: niillä on »määritelmiä», »tietoja» ja »näkemyksiä», siis ajatuksia, ja ne haluavat ilmoittaa ajatuksensa toisille, niin että toiset ne ymmärtäisivät.

Joukkoviestimet vastaavat eliittien aloitteisiin yleisöjensä puolesta tai nimissä tavalla tai toisella. Jos ne vastaavat eliittisten äänien puhutteluun koettamalla ymmärtää niiden ajatuksia, koettavat ne silloin osallistua eliittien käynnistämään keskusteluun. Niin tehdäkseen niiden on vastauksissaan lähestyttävä puhujien näkökulmia ja etäännyttävä massayleisöjensä perspektiiveistä. — Tällaista viestimien ja ulkopuolisten välistä peliä kutsuisin paternalistiseksi, ja sen me siis löydämme kuvan 2 asetelmassa tilanteesta 1. Siinä peliä hallitsevat eliittien näkökulmat, eivät yleisöjen; voimasuhde on paternalistisessa pelissä viestimien ulkopuolisten yhteiskunnallisten instanssien hyväksi.

Paternalismista populismiin

Mutta viestimien ja liitännäisten äänien välinen paternalistinen peli voinee säilyä sellaisena vain rajoitetun kanavakapasiteetin oloissa. Kun joukkoviestinnän kanavakapasiteetti kasvaa, syntyy kilpailu lukijoista, kuulijoista ja katsojista, ja silloin viestimien on institutionaalisesta (julkisen/yksityinen) asemastaan riippumatta lähestyttävä yleisöjensä perspektiivejä vastauksissaan ulkopuolelta tuleviin aiheisiin ja aloitteisiin.

Tämä merkitsee muutosta kuvan 2 asetelmassa tilanteesta 1 tilanteeseen 2 — ja on syytä antaa jälkimmäiselle jälleen tuttu nimi: saadaan populistinen peli. Populistinen joukkoviestintä näet rakentuu esityksissään 'meidän' ja 'niiden' kategorioille:

»'me' veron- ja vuokranmaksajat vastaan 'niitä' maan ja kaupungin hallinnon byrokraatteja; 'me' pitkämieliset kuluttajat vastaan 'niitä' militantteja ammattiyhdistysihmisiä, jotka haluavat panna poikki tavaroiden ja pal-

velujen virran; 'me' Britannian kansa vastaan 'niitä' ulkomaalaisia ja kumouksellisia, jotka uhkaa meidän arvoja ja elämäntapaa» (Murdock, 25).

Näin rakennettu viestimien journalismi etään-tyy 'niistä' liitännäisäänistä ja niiden näkökulmista ja lähenee 'meiksi' määrittävien yleisöjen perspektiivejä: viestimet hakevat liittoa yleisöjen kanssa (kun ne tilanteessa liittoutuivat eliittien kanssa). Murdock sanoo, että populistinen joukkoviestintä »rakentaa 'sille mitä me kaikki tiedämme' naisista tai homoista tai mustista tai ulkomaalaisista» tai ylimalkaan kaikista, jotka eivät ole 'meitä'. Niinpä, sanoo Murdock, »se kauppaa vallitsevia stereotyyppijä» (25).

Välineiden ja niiden ulkopuolisten instanssien välisessä vuorovaikutuksessa merkitsee »vallitsevien stereotyyppien kauppaaminen» viestimien sellaista strategiaa, jossa ulkopuolisten instanssien aloitteet otetaan vastaan pikemmin tulkintaa kaipaavina merkkeinä (joiden tulkinta rakentaa stereotyyppisiä merkityksiä) kuin kommunikaationa, jonka ajatussisältöä pitäisi koettaa ymmärtää. — Esimerkkini on helsinkiläisen Radio Ykkösen 12. 9. 1986 lähettämä ohjelma.

Ohjelma oli Tommy Tabermannin tekemä Pentti Linkolan haastattelu. Roolijakomme mukaan annamme Linkolalle puhujan roolin, Tabermannille kuulijan. Linkolan lingvistinen strategia on, tietenkin, traditionaalinen kautta koko haastattelun; hänellä on kerrottavanaan Suuri kertomus (Lyotardin 1985 mielessä) ihmisten ahneudesta ja typeryydestä, ekologisesta katastrofista, ihmiskunnan ja muun elollisen luonnon lähestyvistä perikadosta ja muusta sellaisesta. Hänellä on tällaisia ajatuksia mielessään, ja ne hän haluaa ilmoittaa. Miten Radio Ykkönen ottaa vastaan Linkolan?

Ohjelma alkaa Tabermannin äänellä:

»Toisille hänen nimensä merkitsee kiroanaa. Toisille hän on vapahtaja, vihreä Jeesus, joka vihdoinkin muotoilee ääneen sen, mitä monet sisimmässään ajattelevat.»

Tabermannin diskurssi ei lähde *ymmärtämään*, mitä Linkola ehkä ajattelee. Pikemmin se ryhtyy tulkitsemaan ilmiötä eli merkkiä nimeltä Linkola siitä näkökulmasta, 'mitä me kaikki tiedämme vihreistä'. — Tabermannin ääni jatkaa ohjelman alkujuontoa:

»Viimeisimmän Linkola-kuumeen alkusäyksenä on ollut hänen ohjelmaehdotuksensa uudeksi vihreäksi yhteiskunnaksi. Tämän ohjelman ydinkohdista kuulette Pentti Linkolan selitykset kohta itse.»

Tällä kohtaa melkein kuulemme »... joten ei välitetä niistä sen enempää» — sillä Tabermannin ääni jatkaa:

»Mutta kumpi hän on? Vihreä fasisti niin kuin myös väitetään vai vihreä Kristus?»

Tässä on se tapa, jolla radioasema ottaa Linkolan vastaan ja vastaa hänelle: Mitä hän on merkinä? Mistä hän on merkki? Miten meidän tulee tulkita tämä merkki tai ilmiö yleisten stereotyyppisten merkitysten horisontissa? Onko hän vaaran merkki (fasisti) vai merkki jostakin paremmasta (vapahtaja)?

Seuraavaksi radioasema lähestyy Linkolaa tämän asuinpaikassa maaseudulla. Tabermann jatkaa vielä alkumonologiaan:

»Kaukana Helsingin häly, melu ja tora, isot otsikot. Tämä on Sääksmäkeä, hongat humisevat, koivut kahisevat, aurinko paistaa, tämän keltaisen mökin hellassa puut ritisevät.»

Journalisti jatkaa merkkien rakentamista, itse asiassa — koska ohjelmassa ei ollut pilan häivääkään — melko karmaisevan banaalien stereotyyppisten merkitysten suuntaan. Seuraa ensimmäinen kysymys (tai oikeastaan 'kysymys') Linkolalle:

»Pentti Linkola, sanohan minulle, mitä onni on sinusta? Onko se edes mahdollista?»

Niin kuin huomaatte, tämä ei ole kysymys traditionaalisessa mielessä, siis puheteko, jonka avulla on tarkoitus päästä perille siitä, mitä toinen ajattelee. Eikä se voisi ollakaan, sillä Tabermann ei puhu henkilölle, jonka ajatuksia pitäisi tai voisi ymmärtää, vaan hän käsittelee merkkiä tai ilmiötä, joka voi olla joko vihreä fasisti tai vihreä Kristus. Tabermannin ensimmäinen kysymys on ärsyke, jonka hän heittää ilmiölleen saadakseen siitä irti reaktion, johon voisi perustaa ilmiön tulkintansa (tai johon kuulijat voisivat perustaa omat tulkintansa). Samaa linjaa jatkavat Tabermannin muutkin kysymykset ohjelmassa. Kysymys on neula, jolla Tabermann pistää olionta edessään saadakseen siitä irti jonkin tunnustamista helpottavan reaktion. — Mutta Linkolan

strategia on traditionaalinen. Hän luulee journalistin kysyvän hänen ajatuksiaan, ja niin hän yrittää selittää ajatuksensa; ensimmäiseen kysymykseen (Mitä onni on? Onko se mahdollista?) hän vastaa:

»No se on minusta semmoinen asia mikä on yks niitä asioita mitkä erottaa ihmisen . . . eläimistä. Minusta eläimillä ihan ilmiselvästi on aina elämänilo ja mielihyvä ja . . . onni menossa. Ne on . . . eläimethän on hirveän tosissaan, se niissä on hauskin esimerkiksi katselijalle ja seuraajalle kuinka ne on aina varmoja siitä että . . . kaikki on tärkeää ja ne on toimesaan ja . . . puuhassa tai sitten lepäävät ja nauttivat silmät sirrillään auringossa, semmostakin usein näkee. Mutt että semmosta . . . niistä ei millään saa mitään semmosta surua tai tuskaa. No kyllä, kyllä sitäkin . . . joskus . . . kun joku linnunpesä on tuhoutunut niin saattaa olla, että emot useina päivinä vielä huutelee sillä lailla, että ihminenkin kuulee, että niin ne kaipaa tai että niiltä on jäänyt kesken se . . . se . . . onnellinen viretila on kyllä katkennut ja se jonkun aikaa jälkeenkäpäin, ennen kuin ne sitten näyttävät unohtavan. Mutt ett ihminen, ihmisen onni, niin se on . . . kyllä monimutkasempi . . . asia taikka . . . että on ihan selvää, että ihmiselle sitä ei suoda, että ei missään järjestelmässä, mikään yhteiskuntajärjestelmä ja poliittinen järjestelmä ei takaa . . . muuta kun . . . keskimäärin jossakin järjestelmässä on enemmän mielihyvää kun toisessa, mutta absoluuttisesti sitä on aina vähän. Että kyllä ihminen on sillä lailla semmosen . . . semmosen . . . fraasitietämisen tuska, niin se on minusta ihan todellinen, että ihmisen onnellisuutta, joka kyllä hetkittäin . . . tämmösessä luonnontuntemien ja perhe-elämän ilojen ja rakkauksien myötä, niin se on vähän aikaa, vähäks aikaa välähtää kyllä . . . toisilla ihmisillä useammin ja toisilla huono-onnisilla harvemmin, mutta sitä aina hyvin . . . aina aika lyhyitä noin tuntimääräisesti noi, lyhyitä onnenhetkiä, että sitte sitä haittaa jo se, ett ympäröivästä maailmasta tulee ajatuksia ja . . . ja jotka . . . joissa on sitten mukana aina huolta ja . . . ja surua. Siltihän tää . . . nää onnen hetket on ihmisellekin niin olennaisen tärkeitä, että kyllähän ne oikeastaan sitten on ne, mitkä ihmisen elämänkin oikeuttaa ja . . . ja . . . ja . . . myöskin yksilöllä, yksilön kohdalla nih . . . jos ihminen elämänsä arvioi, niin nämä jaksot lyhyet ja hetket . . . ne kai nostaa sitä semmoseks . . . koko elämän, että se on kan-

nattanut . . . jos on kannattanut.»

Selvää on, ettei Tabermann jatka Linkolan vastauksen pohjalta, ei tartu mihinkään Linkolan vastauksessa eikä ylimalkaan keskustele Linkolan kanssa - vaan ottaa esille seuraavan ärsykeneulan, jota seuraa taas Linkolan pitkä sinne tänne harhaileva, ajatuksia hapuileva monologinen vastaus. Ja niin edelleen.

Paternalistisessa pelissä (eli kuvan 2 tilanteessa 1) voimasuhde on ulkopuolisten instanssien, eliittien hyväksi. Tabermann/Linkola-esimerkki osoittaa, että pelin muuttuessa paternalistisesta populistiseksi eli järjestelmän tilan muuttuessa

voimasuhde muuttuu (tai ainakin voi muuttua) viestimien & yleisöjen eduksi. Esimerkkitapauksessa Linkola ehkä suorastaan häviää Tabermannille. Mutta se ei ole olennaista. Olennaista on, että koko juttu rakennetaan ja jäsennetään viestimen & yleisön yhteisten 'me-kontra-ne' -perspektiivien mukaan, niin että Linkolaa käytetään vain aineksena viestimen & yleisön yhteisessä merkki- ja tulkintaprosessissa. Murdock sanoo (23), ettei ole epäilystäkään, etteivätkö »markkinasuhteet muodostaisi suojaverhoa hallitusten ja valtion viranomaisten sensuuri- ja manipulatioyrityksiä vastaan»; ymmärtävän lingvistisen strategian vaihtaminen tulkitsevaan antaa viestimille ja niiden yleisöille hyvän suojaverhon kaikkien eliittien manipulaatiohankkeita vastaan.

Populismista semiotisiin

Oletetaan, että joukkoviestinnässä todella ilmenee siirtymistä kuvan 2 tilanteesta 1 tilanteeseen 2 ja että voimasuhde muuttuu viestimien & yleisöjen eduksi. Liitännäiset äänet, eliitit varsinkaan eivät kuitenkaan jää avuttomiksi häviäjiksi. Välineiden strateginen siirto on vaihtaa ymmärtävä vastaanottostrategia tulkitsevaksi; mutta sama mahdollisuus on avoinna tietenkin myös viestimien ulkopuolisille instansseille (vaikka se ehkä olisikin mahdotonta Linkolalle, niin ei kuitenkaan useimmille muille). Hypoteesin seuraa-va askel on olettaa, että näin todella on tapah-

tunut. Tällaisesta strategisesta muutoksesta on myös merkkejä.

Eräässä artikkelissaan Suomen hallituksen taannoinen pääministeri Sorsa (Hufvudstadsbladet 5. 12. 1984; suomennos Sanomalehtimiehesä nro 24, 1984) toteaa, että »valtaosa poliittisesta toiminnasta on tiedonkulkua» ja että »ideaalitalanteessa tieto kulkee» seuraavasti:

»'Johto' tiedottaa ajatuksistaan, pyrkimyksistään, saavutuksistaan ja joskus tappioistaankin; 'kenttä' reagoi eri tavoin: kirjallisesti, suullisesti, aktivoitumalla, passivoitumalla.»

Tämän mallin pohjalta Sorsa sitten määrittelee »vapaan tiedonvälityksen» ja »kansanvaltaisen päätöksenteon» oikeat kentät ja suhteet:

»Tällöin julkisen sanan tehtävä olisi kertoa kansalaisille ['kentälle'], mitä tapahtuu todella. Ja todella olisi välttämättä monta hahmoa. Tärkeätä olisi tarkistaa faktat, kertoa ne kaikki tarkoituksenmukaisesti valikoimatta sekä erottaa arvailut, spekuloinnit ja mielipiteet selkeästi tosiasioista.»

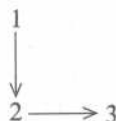
'Johdon' ja 'kentän' rakenteessa journalistien tehtävänä on huolehtia tiedon välittämisestä 'johdolta' 'kentälle'; viestimien tehtävänä on prosessoida tosiasioita, joita aivan toiset instanssit generoivat:

»Politiikan (puolueiden) [eli 'johdon'] tehtävä olisi esittää tulkinta tapahtuvasta, esittää tavoitteita yhteiskunnan kehitykselle sekä sen legitimitetin varassa, minkä vapaat vaalit kunkin vaikutusvallalle antaisivat, osallistua poliittiseen päätöksentekoon.»

Pääministeri tavoittelee järjestystä, jossa »hänellä on niin suuri oikeus puhua, ettei sillä mitä hän sanoo ole paljon merkitystä». Nimittäin sillä, mitä hän itse sanoisi luonnostelemassaan viestintäpelissä, ei olisi paljon merkitystä, koska siihen ei kuitenkaan voisi vastata; viestimet vain rekisteröisivät tosiasiat, sen »mitä tapahtuu todella», eli ne rekisteröisivät ulkopuolisten *suoritukset*. Pääministeri tavoittelee tilannetta, jossa »puhutaan ilman kommunikaatiota» eli jossa »kommunikaatiosuhde ei ole pelkkä kommunikaatiosuhde», vaan »myös taloudellinen suhde, jossa kysymyksessä on puhujan arvo». Hän tavoittelee kielen markkinoita, joilla hän ja hänen kaltaisensa olisivat imagojen tuottajia; yleisöt niiden kuluttajia; tuottajien lopullisena testinä »va-

paat vaalit», joissa eri tuottajien arvot punnittaisiin; — ja viestimien vastaus minimaalinen ja tuottajien panostukseen nivelletty.

Viestintäsystemin tällainen uudelleenorganisointi (puhujat vaihtavat kommunikatiivisen strategian performatiiviseen) siirtää järjestelmän kuvan 2 tilanteesta 2 tilanteeseen 3:

Olemme seuranneet järjestelmän liikettä paternalistisesta tilasta 1 populistiseen tilaan 2 ja siitä — niin mihin? Sanoisinpa, että meillä on tilassa 3 järjestelmän *semioottinen* tila; olemme tulleet tilaan, jota annoimme Silvon kuvata edellä: kaikki merkitys on yksityistä, merkkiprosessit (tai tekstuaaliset ilmaisut) kollektiivisia.

Tietenkin myös voimasuhteet muuttuvat, kun systeemi liikahtaa tilasta 2 tilaan 3. Ne muuttuvat liitännäisten äänien hyväksi (mitäpä muuta syytä Sorsalla olisi suosia sellaista muutosta). Vaihtamalla kommunikatiivisen strategian performatiiviseen viestimien ulkopuoliset instanssit vievät välineiden vastaavalta strategiselta valinnalta — ymmärtävän otteen vaihtamiselta tulkitsevaan — subversiivisen terän. Ajatuksen (määritelmän, tiedon, näkemyksen) ottaminen vastaan pelkkänä merkinä, tekstuaalisena ilmaisuna, »arkisena, kaikesta ylevästä ja abstraktista puhdistettuna havaintona» (Koski 1987) on se »matala katse» politiikkaan ja muihin instituutioihin, josta Koski kirjoittaa. Paras vastasiirto on luopua ajatuksesta ja abstraktista, kaikesta korkeasta ja ylevästä. Koski näkee näin käyneen arvelen, ettei

»puolueilla ole enää Suuria tarinoita esitettävänään — joita voisi sitten pilkkata [niin kuin Tabermann tosiasiaa pilkkasi Linkolaa]. Kukaan ei puolusta juhllallisesti kotia, kirkkoa ja isänmaata tai kysele retorisesti onko meillä malttia vaurastua. Tai esitä suuria, rakenteellisia uudistuksia. Puolueiden profiilit ja perspektiivit ovat matalia, mutta sitäkin enemmän puhutaan sopeutumisesta, leikkauksista, karsimisesta, järjeistämistä.»

Tämä antaa aiheen kysyä Kosken tavoin:

»Millainen...voisi olla modernin — tai

postmodernin — yhteiskunnan oma matala katse politiikkaan? Voiko sellaista enää olla? Yhteiskunnan, jossa ei enää hallitse ylevä...»

Itse asiassa matala katse on käynyt mahdottomaksi; matalaan ei voi luoda matalaa katsetta. Ja tämä on yllättävän laajalti johtanut eräänlaiseen 'antautumiseen'. Koskella 'antautumisen' logiikka on eräässä hänen aikaisemmassa tekstissään seuraava. Hän sanoo, että

»Nykyiset kansalaiset eivät...suostu kumartamaan arvoasemia ja -valtaa... Ihmiset eivät halua nyt luovuttaa täysin politiikan-tekkoa muille, antaa heille täyttä valtakirjaa.» (Koski 1986, 147.)

»Kuitenkaan», jatkaa Koski, »kaikki eivät voi tehdä itse politiikkaa.» Mikä neuvoksi? 'Kentän' odotukset, toiveet latautuvat sittenkin 'johtoon', mutta 'johdolta' ei odoteta ajatuksia, määritelmiä, tietoja tai näkemyksiä, vaan odotetaan, »että poliitikot todella näyttelisivät, vetäisivät roolia». »Eiväthän oikeatkaan näyttelijät edusta meitä», Koski sanoo (1986, 147), »mutta silti me voimme uskoa heihin». Tai niin kuin Suojanen (1988, 34) sanoo, karismaattisille johtajille »on olemassa ilmeinen sosiaalinen tilaus Suomessa»:

»Suomalainen konsensuspolitiikka...ei voi kauan polkea paikallaan. Karismaattikkoja ilmaantuu kanavoimaan yhteiskunnan kriisiä.» (Suojanen, 35.)

'Sosiaalinen tilaus' etsii kohdettaan, vertailee ja valikoi. Tasavallan nykyisen presidentin

»puheet ovat olleet sisällöllisesti tyhjiä ja muodollisia, sanalla sanoen tylsiä. Niiden esittäjällä ei ole ollut sanottavaa, jonka hän olisi halunnut kansalle välittää»

toisin kuin

»Urho Kekkosen aikana, jolloin puheissa oli jotain sisältöä, jolloin niissä käsiteltiin erilaisia presidentin tärkeitä pitämiä asioita ja tehtiin yllättäviä yhteiskunnallisia aloitteita» (Roos Helsingin Sanomissa 14. 12. 1988).

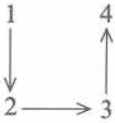
Kaikki kirjoittajat — Koski, Suojanen, Roos — toimivat niin kuin kuvan 2 tilanteen 3 logiikka edellyttää; he ryhtyvät kysymään Bourdieu-kysymyksiä: Kuka puhuu hyvin, kuka huonosti? Kuka on älykäs, kuka tyhmä? Kenen kanssa voi mennä naimisiin? Kuka kelpaa presidentiksi, ku-

ka taas ei? He ottavat noudattaakseen, mitä Sorsa ehdottaa ja asettuvat tukemaan sitä voimasuhdeiden asetelmaa, jonka tapaamme pelitilanteessa 3.

Siinä on kysymys (niin kuin Bourdieu sanoo ja Koski, Suojanen ja Roos vahvistavat) puhujan arvosta tai markkina-arvosta. Mutta, niin kuin Bourdieu myös sanoo, kysymys on samalla kielellisestä voitosta eli puhujan lisäarvosta. Arvon mittana on suorituksen hyvyys, jonka yhtenä komponenttina on puhujan oma panostus suoritukseensa. Mutta mikä on lisäarvo? Olkoon se yhtä kuin kaikki muu, so. kaikkien muiden kuin puhujan itsensä panostus puhujan suoritukseen. Joukkoviestimien peruspanos puhujien arvonlisäykseen on, että ne toimittavat — toimiesaan niin kuin Sorsa edellyttää — puhujille yleisöjä, joita näillä ei ole omasta takaa, oman työpanoksensa perusteella. Kun siis viestimet liittyvät ulkopuolisia ääniä tarjontaansa suurille yleisöille, ne liittyvät itsensä ja yleisönsä puhujien arvon tuotantoprosessiin; kutsun näitä tuotantoprosessiin liitettyjä, puhujasta riippumattomia tuotantovoimia — kun ne siirtyvät puhujan arvon osiksi — puhujan lisäarvoksi tilanteessa 3. Lisäarvo tarkoittaa siis ennen muuta puhujien suoritusten massajulkisuutta, jonka puhujat voivat lukea hyväkseen periaatteessa (käytännössä ei kuitenkaan puhtaasti) vastikkeetta. — Se väitteeni, että pelitilanteessa 3 voimasuhde kallistuu liitännäisten äänien hyväksi, perustuu siihen ajatukseen, että peliasetelmassa keskeistä on puhujien arvon tuotanto ja että arvon yksi komponentti tilanteessa 3 on lisäarvo.

Toinen subversiivinen mahdollisuus

Lingvistisen strategian vaihdolla viestimet kääntävät (teorian mukaan) edukseen ulkopuolisten instanssien ylivallan paternalistisessa pelissä (tilanteessa 1). Lingvistisen strategian vaihdolla ulkopuoliset instanssit kääntävät (teorian mukaan) edukseen viestimien ylivallan populistisessa pelissä (tilanteessa 2). Onko mahdollista, että viestimet, vaihtamalla taas lingvististä strategiaa, kääntäisivät edukseen ulkopuolisten instanssien ylivallan semioottisessa pelissä (tilanteessa 3)? Meidän on siis lopuksi tutkittava viimeistä mallin tarjoamaa mahdollisuutta eli mahdollisuutta siirtää peli kentästä 3 kenttään 4:

Nyt kysymys on siitä, muuntaako viestimien strategianvaihdos tilanteessa 3 puhujien arvon tuotantoprosessin joksikin muuksi ja miksi siten.

Omaksumalla ymmärtävän strategian tilanteessa, jossa ulkopuoliset tekevät suorituksia ja tuottavat merkkejä, viestimet ryhtyisivät ymmärtämään viestejä, joita ei ole tarkoitettu ymmärrettäviksi. Subversiivinen mahdollisuus tähän sisältyy sikäli, että lingvistiset suorituksetkin on tehtävä kielellisesti, ja kieltä voi aina ryhtyä ymmärtämään, vaikka mitään ei olisi tarkoitettu ymmärrettäväksi. Tässä olisi silloin hiven samaa pyrkimystä, jota Koski tavoittelee tavoitellessaan postmodernin yhteiskunnan matalaa katsetta instituutioihin:

»Matala katse käyttää vastustajansa aseita. Se ei välttämättä pyri heti muuttamaan tai parantamaan maailmaa, vaan lisäämään sen merkityksiä» (Koski 1987).

Nyt ymmärtäminen ei tarkoittaisi sen ymmärtämistä, mitä puhuja tarkoitti sanoessaan niin kuin sanoi, vaan sen ymmärtämistä, mitä puhuja *teki* sanoessaan niin kuin sanoi, »sillä puhekin nähdään tekoina» (Koski 1987). Olisi kysymys ulkopuolisten tuottaman puhemaailman dekonstruktivisesta ymmärtämisestä — sen poliittisen prosessin analyttisestä purkamisesta ja ymmärtämisestä, joka perustuu ulkopuolisten tuottamaan lingvistiseen suoritusvirtaan. Koskella on esimerkki (tuoreemmassa niistä kahdesta tekstistä, joita olen tarkastellut):

»Vielä 70-luvulla olisi 'hallittu rakennemuutos'-ilmaus saanut osakseen vain sovinnasta poliittista arvostelua. Nyt sellaisten sanontojen sisältöä ja luonnetta pohditaan paljon laajemmin, ja on myös varsin kuvaavaa, että Helsingin Sanomien ensimmäisessä suuremmissa Holkerihaastattelussa toimittajan näkökulma oli lähes koko ajan kielikriittinen.»

Näin toteutetussa pelitilanteessa 4 — kutsuamme sitä metakommunikatiiviseksi — voimausuhde olisi taas viestimien hyväksi, jotka hallit-

sisivat tilannetta asettamalla pelin (poliittisen prosessin) ehdot ja säännöt julkisen tarkastelun ja keskustelun alaisiksi.

En pysty sanomaan, mitä siitä sitten seuraisi ja mikä mahtaisi olla viestimien ulkopuolisten instanssien seuraava veto.

LÄHTEET

- Bourdieu, P. Sosiologian kysymyksiä. Vastapaino, Tampere, 1985.
- Brecht, B. Rede über die Funktion des Rundfunks. Gesammelte Werke, Bd. 18, 127—134. Suhrkamp, Frankfurt a.M., 1977.
- Glasgow University Media Group. More bad news. Routledge & Kegan Paul, London, 1980.
- Hakulinen, A., Kytömäki, L. & Ruusuvoori, R. Toisin sanoen 8. Weilin + Göös, Espoo, 1979.
- Hartley, J. Understanding news. Methuen, New York — London, 1982.
- Hellman, H. Uustelevisiion aika? Yleisradiotoiminnan edellytykset television rakennemuutoksessa. Hanki ja jää, Helsinki, 1988.
- Hemanus, P. & Pietilä, K. Seitsemän erää journalismista. Vastapaino, Tampere, 1982.
- Kiuru, S. Osuuko holhousväite Yleisradioon? Linkki nro 40, 23. 11. 1988.
- Koski, M. Sorsa-diagnoosi. Odessa, Helsinki, 1986.
- Koski, M. Matala katse politiikkaan? Kantti nro 6, 1988, 5—7.
- Lytard, J-F. Tieto postmodernissa yhteiskunnassa. Vastapaino, Tampere, 1985.
- Murdock, G. Television tarve ja tarjonta. Tiedotustutkimus, 4 (4), 1981, 22—35.
- Pietilä, A-P. Sähköistä taistelua markkinaosuuksista. Sanomalehtimies nro 12, 30. 5. 1988.
- Pietilä, K. Markkinoilla. Tiedotustutkimus, 11 (4), 1988.
- Roos, J.P. Koiviston tyhjiä uudenvuoden puheita ei kaivata. Helsingin Sanomat 14. 12. 1988.
- Setälä, E.N. & Nieminen, K. Suomen kielen oppikirja. 9. p. Otava, Helsinki, 1956.
- Silvo, I. Vaikuttamisen vaikeus — televisio-ohjelmien reduktiivisen luennan mahdollisuus. Esitelmä Tiedotustutkimuksen päivillä Turun yliopistossa 23.—24. 11. 1984.
- Sorsa, K. Folkets och ordets makt. Hufvudstadsbladet 5. 12. 1984.
- Steinbock, D. Mediaspesifi televisiotutkimus, televisio-ohjelma tekstinä ja ohjelmakielten historiallisia muodonmuutoksia. Teoriaa ja käytäntöä I: Television ohjelmakielen tekstinä. Teoreettinen tutkimus. Yleisradio, Suunnittelu- ja tutkimusosasto, sarja B 1a, 1985.
- Stormbom, N-B. (toim.). Yleisradion suunta. Ohjelmatoiminta. Weilin + Göös, Helsinki, 1969.
- Suojanen, P. Ylipuhujat. Viestinnän näkökulmia uskontoon ja politiikkaan. Kirjapaja, Helsinki, 1988.
- Turkka, J. Haastattelu Helsingin Sanomissa 22. 1. 1986.